

२०१२८/१०८६/७५/१११००१

मा.लोक न्यायालयासमोर तडजोडीसाठी
ठेवण्यात येणा-या भूसंदर्भामध्ये
मुल्यांकनाबाबतची कार्यकक्षा ठरविण्यासाठी
उच्चाधिकार समितीची स्थापना करणे
आणि जिल्हाधिकारी व विभागीय आयुक्त यांचे
अधिकारात वाढ करणेबाबत

महाराष्ट्र शासन

महसूल व वन विभाग,

शासन निर्णय, क्रमांक- एलक्यूएन ०१/२०११/प्रक्र ३०/आ-२

मंत्रालय, मुंबई-४०००३२

दिनांक : १३ ऑक्टोबर, २०११

याचा :- १) शासन परिपत्रक, महसूल व वन विभाग क्र.एलक्यूएन-१८९७/

प्र.क्र.३५/आ-२, दि.२२.१.९९

२) शासन परिपत्रक महसूल व वन विभाग, क्र.एलक्यूएन-१८९७/

प्र.क्र.३५/आ-२, दि.५.४.२००३

३) शासन परिपत्रक, महसूल व वन विभाग क्र.एलक्यूएन-२००५/

प्र.क्र.१०६/आ-२, दि.१२.४.२००६

प्रस्तावना -

मा. न्यायालयात भूसंपादनाबाबतची ८६,००० प्रकरणे प्रलंबित आहेत. सदर प्रकरणे तातडीने तडजोडीने निकाली काढणे गरजेचे ठरते. जेणेकरून त्यावर द्याव्या लागणा-या व्याजाचा भूर्दड शासनावर पडणार नाही व त्यामुळे शासनाची आर्थिक घटत होण्यास मदत होईल. तसेच त्यामुळे मा. न्यायालयापुढील प्रलंबित प्रकरणांची संख्या कमी होण्यासही मदत हाईल. मा. न्यायालयापुढील प्रलंबित प्रकरणांची संख्या लक्षात घेवून मा. मुख्य न्यायाधिश, उच्च न्यायालय, मुंबई यांनी भूसंपादनाबाबतची प्रकरणे तडजोडीने निकाली काढण्यासाठी उच्च स्तरीय तज्ज्ञ समिती नेमण्याबाबत शासनास कठविलेले आहे. तरोच मा. न्यायालयात प्रलंबित असलेली कलम १८ खालील प्रकरणे मा. लोक न्यायालयासमोर तडजोडीसाठी ठेवण्याबाबत शासनाने घेलोवेली शासन परिपत्रकान्वये सूचना दिलेल्या आहेत. तसेच मा. लोक न्यायालयासमोर तडजोड करण्यासाठी शासन परिपत्रक दिनांक १२.४.२००६ अन्वये विभागीय आयुक्त यांना रु.४० रोटा/सूच-२२३५[५००-१०-११]-१

लाखापर्यंतचे अधिकार प्रदान करण्यात आलेले आहेत. मात्र सदरचे अधिकार अत्यंत अपूरे पडत आहेत. वरील प्रमाणे सुमारे ८६,००० प्रकरणे निकाली काढायथाची इाल्यास जिल्हाधिकारी तथा विभागीय आयुक्त यांना लोक न्यायालयासमोर तडजोड करण्यासाठी त्यांचे वित्तीय अधिकार वाढविणे आवश्यक आहे. शासनाच्या असे लक्षात आले आहे की, भूसंपादनाच्या प्रकरणात लोक अदालतीसमोर तडजोड करताना व-याच अडचणी उद्भवतात व त्या संबंधी स्पष्ट निर्देश नसल्या कारणाने व-याच प्रकरणात तडजोड केली जात नाही. किंवा काही प्रकरणांमध्ये वाजवीपेक्षा जास्त रक्कम दिल्याचा आक्षेप नोंदविला जातो. याकरीता लोक अदालतीमध्ये आपसी तडजोड करण्यासाठी ठेवण्यात आलेल्या प्रकरणांमध्ये तडजोड करण्यासाठी येणा-या आडचणी दूर करण्यासाठी स्पष्ट मार्गदर्शक सूचना देणे गरजेचे आहे. मा. लोक न्यायालयासमोर ठेवण्यात येणा-या भूसंदर्भामध्ये किती मर्यादेपर्यंत तडजोडीचा दर निश्चित करण्यात यावा, याबाबत कार्यकक्षा टरविणे आवश्यक असल्यामुळे मोबदला वाढीबाबतच्या मार्गदर्शक सूचना देणे आणि जिल्हाधिकारी व विभागीय आयुक्त यांचे अधिकार वाढविण्याबाबतची बाब शासन स्तरावर विचाराधीन होती. तसेच जिल्हाधिकारी व विभागीय आयुक्त यांच्या अधिकारा बाहेरील प्रकरणावर निर्णय घेण्यासाठी शासन स्तरावर उच्चाधिकार समिती स्थापन करण्याची बाबदेखिल शासनाच्या विचाराधीन होती. त्यावर सखोल विचार करून शासन खालील प्रमाणे निर्णय घेत आहे.

शासन निर्णय -

१) जिल्हाधिकारी यांना शासन परिपत्रक महसूल व घन विभाग क्र.एस.क्यू.एन-१८९७/प्र.क.३५/आ-२, दि.२२.१.९९ आन्यये मा.लोक न्यायालयासमोर तडजोड करण्यासाठी प्रदान करण्यात आलेल्या रु.१ लाखापर्यंतचे अधिकारात वाढ करून ते मूळ निवाडयात देण्यात आलेल्या जमिनीच्या मूळ किंमतीच्या दुप्पट (व्याज , सोलेशियम इत्यादी खालून) किंवा मूळ किंमत, व्याज, सोलेशियम व इतर बाबीसह रु. २५ लाखाच्या कमाल नर्यादेपर्यंत यापैकी जी किंमत कमी असेल त्यापर्यंत वाढ करून तडजोडीस मंजूरी देण्याचे अधिकार देण्यात येत आहे.

तथापि तडजोडीपूर्वी जिल्हाधिकारी यांनी त्यांच्या अथवतेग्राली महाय्यक मंचालक, नगर रचना, संबंधित भूसंपादन अधिकारी, संबंधित भूसंपादन संस्थेचे प्राधिकृत अधिकारी व संबंधित सरकारी वकील यांची गटीत करून सर्वांच्या सल्याने निर्णय घ्यावा.
एच-२१३५-१३

२) विभागीय आयुक्त यांना शासन परिपत्रक महसूल व घन विभाग क्र.एलक्यूएन-२००५/प्र.क्र.१०६/अ-२, दि.१२.४.२००६ अन्वये मा.लोक न्यायालयासमोर तडजोड करण्यासाठी प्रदान करण्यात आलेल्या रु. ४० लाखार्पर्यंतचे अधिकारात वाढ करून ते मूळ निवाडवास देण्यात आलेल्या जमिनीच्या मूळ किंमतीच्या तीप्पट (व्याज , सोलेशियम इत्यादी वगळून) किंवा मूळ किंमत, व्याज, सोलेशियम व इतर वार्षीसह रु. १ कोटीच्या कमाल मर्यादेपर्यंत यापैकी जी किंमत कमी असेल त्यापर्यंत वाढ करून तडजोडीस मंजूरी देण्याचे अधिकार देण्यात येत आहे.

तथापि विभागीय आयुक्त यांनी त्यांच्या अध्यक्षतेखाली उपरांचालक, नगर रचना, संबंधित उप आयुक्त (भूसंपादन, पुनर्वसन), संबंधित भूसंपादन संस्थेचे प्राधिकृत अधिकारी व जिल्हा सखुकारी वकील यांची समिती गठीत करून त्यांच्या सल्याने निर्णय घ्यावा.

३) मूळ निवाडवास देण्यात आलेल्या जमिनीच्या मूळ किंमतीच्या तिप्पटीपेक्षा जास्त (व्याज, सोलेशीयम इत्यादी वगळून) किंवा मूळ किंमत, व्याज, सोलेशियम व इतर वार्षीसह रु.१ कोटी पेक्षा जास्त रक्कग आसलेल्या प्रकरणामध्ये निर्णय घेण्यासाठी सदरची प्रकरणे शासन स्तरावर गठीत करण्यात आलेल्या उच्चाधिकार समिती समोर सादर करावी व उच्चाधिकार समितीच्या मान्यतेनंतर मा.लोकन्यायालयासमोर सादर करावी.

४) जिल्हाधिकारी तथा विभागीय आयुक्त यांना घरील प्रमाणे प्रदान करण्यात आलेले अधिकार हे खालील आटीच्या अधिन राहील.

१) घरील प्रमाणे दर हेक्टरी वाढ करून देत असताना अर्जदाराने कोर्टात सादर केलेल्या पुराव्यानध्ये खालील ३ पैकी कोणतीही एक बाय वाढीव दरास समर्थनिय असली पाहिजे.

- (१) त्याच परिसरातील निवाडवाचे वेळी (कलम ४ च्या नोटीशीच्या वेळी) खरेदी विक्री व्यवहाराचा किमान एक अधिकृत दरस्ताएवज,
- (२) जवळच्या जमीनीस इतर भूसंपादन प्रक्रियेत देण्यात आलेला दर हा तडजोडीचे दराशी सुसंग असला तर,
- (३) उच्च न्यायालयाने किंवा जिल्हा न्यायालयाने याच परिसरातील जमीनीस दिलेला वाढीव दर

२) लोक अदालती आयोजित करण्यासंबंधी पूर्व सूचना मिळाल्यानंतर किंवा ज्या भूसंपादनाच्या प्रकरणांमध्ये शासनस ती प्रकरण लोक न्यायालयाच्या माध्यमातून आपसी तडजोडीने निकाली काढणे योग्य असल्याचे आढळवास अशा प्रकरणा संबंधी विचार करण्यासाठी लोक अदालत आयोजित करल्याच्या दिनांकापूर्वी जिल्हाधिकारी /

विभागीय आयुक्त यांनी समितीची बैठक आयोजित करावी. सदरहू बैठकीत उपरोक्त प्रमाणे दिलेल्या मार्गदर्शक सूचनाच्या अनुसाराने व घालून दिलेल्या वित्तीय मर्यादेच्या अधिन प्रत्येक प्रकारची तडजोडीच्यारे टेण्डात येणा-या रकमेची परिगणना करण्यात यावी व अशा प्रकारणाची शर्त तयार करा. त्वांचीस वित्तीय अधिकारानुसार जिल्हाधिकारी / विभागीय आयुक्त यांची मान्यता घेऊन नंतर अशी प्रकरणे मा. लोक अदालतीसमोर तडजोड कराने निवारी काढावी. त्वांक अदालती रामोर ठेवण्यात येणा-या प्रकरणा संबंधी पूर्व तयारी मा. लोक अदालतीच्या तारखेपूर्वी करण्यात यावी.

- ३) पूर्ण विचारांती भांडदत्याची रक्कम परिगणीत न झालेली प्रकरणे लोक अदालती समोर ठेवण्यात येवू नयेत.
- ४) जिल्हाधिकारी तथा विभागीय आयुक्त तथा त्यांच्या प्रतिनिधीनी संपूर्ण तयारीनिशी तथा अभ्यासपूर्ण भाहिरीसह लोक अदालतीसमोर हजार रहावे.
- ५) वरील प्रमाणे लोक अदालतीसमोर तडजोडीसाठी ठेवण्यात येणारी प्रकरणे ही जून, २००८ अखेरपूर्वीची किंवा ३ वर्षांपूर्वीची असावीत. त्यानंतरची प्रकरणे लोक अदालतीसमोर ठेवण्यात येवू नयेत.
- ६) मा. लोक न्यायालयासमोर तडजोड झाल्यानंतर तडजोडीची रक्कम पुढील ६ महिन्यात देण्यात येईल, या अटीवर तडजोड करण्यात यावी.
- ७) उपजिल्हाधिकारी (भूसंपादन) तसेच संपादन संस्था यांनी संबंधित शेतकरी यांच्या समवेत प्रथम एक दैत्य घेवून प्रकरण लोक अदालती मध्ये निकाली काढण्याबाबत चर्चा करावी.
- ८) भूसंपादनाची प्रत्यक्षित प्रकरणे निकाली काढण्याबाबत वर्पातून किमान ३ वेळा लोक अदालत ठेवण्यात यावी. लोक अदालतीची तारीख तरेच लोक अदालतीसमग्रे ठेवण्यात येणा-या प्रकरणांची यावी किमान २ महिने आगोदर कळविण्यात यावी.
- ९) लोक अदालतीमध्ये निर्णय झालेल्या प्रकरणात शासकीय संपादन संरथानी लघकरात लघकर धरीपूर्ण कार्यालयाकडून निर्धी उपलब्ध करून घ्याया.
- १०) तडजोडीची रक्कम अदा करण्याकरीता भूसंपादन संरथा/विभाग यांनी त्यांचेकडे उपलब्ध नियतव्ययातून आदेशक्तेनुसार करावी.
- ११) कलम १८ खालील अंशात न्यायालयाचे निर्णयानंतर त्याचा आधार घेवून जे शेतकरी कलम २८ अ खाली अर्ज दाखल करतात त्या सर्व अर्जाकामी संबंधित भूसंपादन संरथा, भूसंपादन अधिकारी व शेतकरी यांनी एकत्रित बैठक घेवून कलम १८ खाली जी रक्कम दिलेली आहे त्या दणदणवत तडजोड करून अशी प्रकरणे जिल्हाधिकारी यांनी आपल्या स्तरवर निकाली काढावी. तसेच संबंधित खातेदार यांनी कलम २८ अ १३ खाली यावाबत न्यायालयात संदर्भ दाखल करणार नाही असा करारनामा लिहून देणे आवश्यक आहे.
- १२) मूळ निवाडयात देण्यात आलेल्या जमिनीच्या गूळ किंमतीच्या तिप्पटीपेक्षा जारत (व्याज, सोलेशीयम इत्यादी वगवृत्त) किंवा मूळ किंमत, व्याज, सोलेशीयम य इतर व्यावीसह रु.१ कोटी पेक्षा

जारत रक्कम असलेल्या प्रकरणामध्ये निर्णय घेण्यासाठी शासन स्तरावर खालील प्रभाणे उच्चाधिकारी समिती स्थापन करण्यात येत आहे.

१.	मा. मुख्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य	समिती अध्यक्ष
२.	प्रधान सचिव (वने)	सदस्य
३.	प्रधान सचिव, विधी व न्याय विभाग	सदस्य
४.	प्रधान सचिव, वित्त विभाग	सदस्य
५.	प्रधान सचिव, नगर विकास विभाग	सदस्य
६.	प्रधान सचिव, नियोजन विभाग (रो.ह.यो.) (संबंधित प्रकरणे रो.ह.यो शी संबंधित असल्यास)	सदस्य
७.	सचिव, जलसंपदा विभाग	सदस्य
८.	सचिव, सार्वजनिक बांधकाम विभाग	सदस्य
९.	सचिव, कृषि विभाग	सदस्य
१०.	संबंधित विभागीय आयुक्त	सदस्य सचिव

६) सदर समितीची बैठक आयोजित केल्यानंतर त्यावेळी समितीसमोर शक्यतो फक्त एका विभागाचीच प्रकरणे सादर करण्यात यावेत. मुल्यांकनाच्या अनुषंगाने समितीस सल्ला देण्यासाठी संबंधित विभागीय आयुक्त यांनी संबंधित सहाय्यक संचालक, नगर रचना यांना बैठकीसाठी आंमत्रित करावे. सदर समितीपुढे फक्त मा. लोक न्यायालयासमोर ठेवण्यात येणा-या प्रकरणांत निवाडा रकमेच्या तीन पटी पेक्षा जारत रक्कम प्ररतावित केली असेल अशी रु. १ कोटी रकमेपेक्षा जारत रक्कम असलेली प्रकरणे सादर करण्यात यावीत. संबंधित जिल्हाधिकारी न विभागीय आयुक्त यांना मुल्यांकन तळांच्या सल्याने मुल्यांकनावाबत आवश्यक ती कार्यवाही करावी. तसेच सदर समितीच्या बैठकीचे आयोजन हे संबंधित जिल्हयाचे कागकाज पहाणाऱ्या संबंधित कार्यासनाकडून करण्यात यावे.

७) घरील समितीची कार्यकक्षा खालील प्रमाणे राहील.

अ) समितीची कार्यकक्षा :-

- १) समितीची बैठक आयोजित करणे हे समितीसमोर ठेवण्यात येणाऱ्या प्रकरणांशी संबंधित रक्कमेवर व प्रकरणांच्या उपलब्धतेवर अवलंबून असणार आहे. प्रकरणांच्या उपलब्धतेनुसार समितीची बैठक आयोजित करण्यात येईल.
- २) सदर समिती संबंधित बैठकीमध्ये एका वेळेस फक्त एका विभागातील प्रकरणांचाच विचार करीत.

- ३) समितीपुढे फक्त मा.लोक न्यायालयात घेण्यात येणाऱ्या प्रकरणात निवाहा रवकमेच्या तीन पटीपेक्षा जास्त रवकम प्रस्तावित केली असेल अशी रु. १ कोटी पेक्षा जास्त रवकमेच्या प्रकरणांचाच विचार करण्यात घेऊल.
- व) समितीचे अधिकार :-
- १) मा.न्यायालयात प्रकरण प्रदीर्घ काळ प्रलंबित राहिल्यामुळे व्याजाचा भूदंड मोठ्या प्रमाणात पडत असल्यामुळे संबंधितांस तडजोडीने मान्य असल्यारा एकत्रित रवकमेचे पैकेज मंजूर करण्याचे अधिकार समितीस राहतील.
 - २) मा.लोक न्यायालयासमोरील प्रकरणांमध्ये तडजोडीने निर्णय घेण्यात येत असल्यामुळे, तडजोडीच्या रवकमेवर अतिरिक्त घटकाची रवकम, दिलासा रवकम देण्याबाबत उच्चाधिकार समिती प्रकरणपरत्ये यांग्य तो निर्णय घेऊल.

सदरहू शासन निर्णय सर्वसंबंधित अधिकारी/कर्मचारी यांच्या निदर्शनास आणण्याची कार्यवाही विभागीय आयुक्त/जिल्हाधिकारी यांच्या कार्यालयाने दक्षतेने व तातडीने करावी.

सदरहू शासन निर्णय हा विधी व न्याय विभाग व यित्त विभागाच्या मान्यतेने वित्त विभागाचे अनौपचारीक संदर्भ क्रमांक ३४९/२०११/व्यय-९, दिनांक १२.१०.२०११ ला अनुसरुन निर्गमित करण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नांवाने,

(म.ओ.वानखेडे)

उप सचिव, महाराष्ट्र शासन
महसूल व घन विभाग

प्रति,

प्रा. सचिव, वित्त विभाग, मंत्रालय, मुंबई
प्रधान सचिव, विधी व न्याय विभाग, मंत्रालय, मुंबई
प्रधान सचिव, नियोजन विभाग (रो.ह.यो.), मंत्रालय, मुंबई
प्रधान सचिव, नगर विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई
प्रधान सचिव, कृषी विभाग, मंत्रालय, मुंबई
सचिव, जलसंपदा विभाग, मंत्रालय, मुंबई
सचिव, सार्वजनिक यांद्यकाम विभाग, मंत्रालय, मुंबई
सर्व विभागीय आयुक्त
सर्व जिल्हाधिकारी,

प्रबंधक मा. उच्च न्यायालय, मुंबई / नागपूर / औरंगाबाद (पत्राने)

सदस्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य विधी सेवा प्राधिकरण, १०५ उच्च न्यायालय, (पी.डब्ल्यू.डी.) बिल्डिंग
फोर्ट, मुंबई ४०० ०३२ (पत्राने)

संदर्भ - २१३५३३३

महासंचालक, माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय, मंत्रालय, मुंबई^१
 सर्व मंत्रायलीन प्रशासकीय विभाग

✓ केन्द्र कॉऑर्डिनेटर, महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई^२
 कार्यासने - अ- १, अ- ३ व अ- ४ महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई^३
 निवडनरती (अ-२)